

ДРУГА НЕХУМАНА ДЕЛА КАО РАДЊА ЗЛОЧИНА ПРОТИВ ЧОВЕЧНОСТИ¹

Апстракт: У раду се анализирају друга нехумана дела као једина радња злочина против човечности која је прописана на уопштен начин. Након историјског осврта, анализирају се елементи других нехуманих дела прописани у Статуту Међународног кривичног суда и Елементима кривичних дела. Ауторка објашњава значење два кључна обележја других нехуманих дела – сличности по карактеру са другим радњама злочина против човечности и последице ових дела. Приказана је и пракса међународних кривичних судова у погледу одређивања радњи које испуњавају критеријуме да се сматрају другим нехуманим делима.

Кључне речи: злочин против човечности, друга нехумана дела, резидуална категорија, генерална клаузула.

1. УВОД

Прописивањем злочина против човечности, као једног од најтежих кривичних дела за чије сузбијање је заинтересована читава међународна заједница, се пружа заштита појединим основним правима и слободама човека. Након што је први пут нормативно регулисан у Статуту Међународног војног трибунала у Нирнбергу,² злочин против човечности временом постаје све шира категорија, у смислу да се са усвајањем сваког новог статута

---

* Доцент, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0997-8462>, vmilekic@jura.kg.ac.rs.

1 Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2024. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

2 International Military Tribunal in Nuremberg, Charter of the International Military Tribunal, Part of the London Agreement of 8 August 1945, by the Government of the United States of America, the Provisional Government of the French Republic, the

неког међународног кривичног суда шири и број радњи извршења злочина против човечности. Разлог за то је двојак природе. Са једне стране, у пракси се јављају нови облици кажњивог понашања који захтевају да буду инкриминисани, док се са друге стране шири и круг основних људских права и слобода којима треба пружити заштиту.

Ипак, и поред сталног ширења радњи извршења злочина против човечности, задржавање радње извршења одређене као “друга нехумана дела” представља константу у свим статутима међународних кривичних судова. Фраза “друга нехумана дела” се често означава као *енијмајска клаузула*³ која треба да обухвати све остале, посебно непрописане облике кажњивог понашања, који би се под одређеним условима могли сматрати злочином против човечности. Иако јој се, због чињенице да представља генералну клаузулу и због неодређености, приговара да није у складу са начелом законитости, фраза “друга нехумана дела” кроз историју “опстаје” у статутима међународних кривичних судова ради постизања једног вишег циља – да се омогући кажњавање свих облика деликтног понашања који нису посебно прописани. Разлог лежи у свести твораца статута да се у реалности увек могу појавити неке нове радње које су по свом карактеру сличне радњама злочина против човечности, те да њихови учиниоци не треба да остану некажњени. Самим тим, неке радње злочина против човечности су таксативно набројане, значење неких од њих је прецизно одређено, док је радња друга нехумана дела општег карактера, прописана као резидуална категорија, која треба да обухвати све оне радње које преостају.

Циљ рада је да прикаже начин прописивања других нехуманих дела као радње злочина против човечности кроз историју, као и начин њеног прописивања у Статуту сталног Међународног кривичног суда,⁴ као својеврсног кодекса међународног кривичног права. Такође, циљ рада је да објасни и критички анализира поједине елементе других нехуманих дела, и коначно да прикаже ставове судске праксе, односно примере других нехуманих дела у пракси међународних кривичних судова.

2. ПОЈАМ ЗЛОЧИНА ПРОТИВ ЧОВЕЧНОСТИ ПРЕМА СТАТУТУ СТАЛНОГ МЕЂУНАРОДНОГ КРИВИЧНОГ СУДА

Назив *злочин против човечности* је формално први пут употребљен у предлогу заједничке изјаве влада Француске, Велике Британије и Русије,

---

Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the Government of the Union of Soviet Socialist Republics (“the Signatories”).

3 T. Jyrkkio, „Other inhumane acts’ as crimes against humanity“, *Helsinki Law Review*, 2011, 1.

4 International Criminal Court, Rome Statute of the International Criminal Court, Rome, 17 July 1998, in force 1 July 2002, United Nations, *Treaty Series*, vol. 2187, no. 38544.

када су државе потписнице означиле покољ Јермена у Турској као злочин против човечности и цивилизације, међутим, до нормативног регулисања злочина против човечности као кривичног дела долази тек усвајањем Статута Међународног војног трибунала у Нирнбергу, да би пред овим Трибуналом многим нацистима било суђено управо за ово кривично дело.⁵

Како данас Статут сталног Међународног кривичног суда (у даљем тексту: МКС) представља својеврсну кодификацију међународног кривичног права, за потребе рада ћемо прихватити појам злочина против човечности који је одређен у овом Статуту. Према одредби чл. 7. ст. 1. Статута МКС, злочином против човечности се сматра било која од наведених радњи под условом да су предузете као део ширег или систематског напада упереног против било ког цивилног становништва, уз знање учиниоца о таквом нападу. У питању су следеће радње: убиство, истребљење, поробљавање, депортација или присилно премештање становништва, затварање и други облици лишавања слободе који се предузимају уз кршење основних правила међународног права, мучење, силовање, сексуално ропство, присилна проституција, присилна трудноћа, присилно стерилисање и сваки други облик сексуалног злостављања овакве или сличне природе, прогањање било које групе или заједнице на политичкој, верској, расној, националној, етничкој, културној или полној основи, или на другој основи која је строго забрањена међународним правом, нестанак лица, апартхејд, као и други нехумани поступци сличног карактера којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљно угрожавање физичког или менталног здравља.

Радња извршења злочина против човечности је алтернативно прописана, па се сматра да кривично дело постоји ако је предузета било која од наведених радњи. При томе, десет радњи је прецизно таксативно набројано, у наредном ставу је дато додатно одређење значења неких од њих (чл. 7. ст. 2. б-и) Статута МКС), док је једанаеста радња прописана на један уопштен начин.

У одредби у којој су одређена прецизнија значења појединих израза и радњи (чл. 7. ст. 2. Статута МКС), се под «нападом усмереним против цивилног становништва» сматра деловање које се заснива на извршењу више наведених радњи злочина против човечности, а које се предузимају против било ког цивилног становништва, при чему је такво деловање проистекло на основу или поводом политике државе или неке друге организације да се изврши такав напад. Дакле, пасивни субјект злочина против човечности јесте искључиво цивилно становништво. Формулација «било које цивилно

5 Више о историјском развоју злочина против човечности: N. Geras, *Crimes Against Humanity: Birth of a concept*, Manchester University Press, Manchester/New York, 2011, 1. и даље. У литератури се појашњава да се тек у Статуту Међународног војног трибунала у Нирнбергу злочин против човечности јавља као чисто кривичноправна категорија, док се пре тога помиње више у моралном и међународнополитичком смислу. М. Шкулић, *Међународно кривично њраво*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2020, 252.

становништво» се тумачи на начин да напад не мора да обухвати целокупно становништво једне државе, ентитета или територије, већ и само његов део. Ипак, мора бити реч о цивилном становништву које не учествује активно у непријатељствима, или је престало да учествује.⁶ При томе, кривично-правна заштита се пружа врло широком кругу вредности које се сматрају универзалним добрима човечанства и која представљају основна, на међународном нивоу загарантована људска права, као што су право на живот, слободу, телесни и душевни интегритет итд.⁷

Ипак, да би нека од наведених радњи представљала злочин против човечности, неопходно је да буде «контекстуализована»,⁸ односно да је предузета у оквиру *ширеј или сисџемајјској найада ујереној йројивј цивилној сџановнишјва*, што представља кључно обележје злочина против човечности. Дакле, да би постојало ово кривично дело нека од радњи извршења мора бити предузета у оквиру напада таквог карактера. Овај услов је алтернативно одређен, па се мора радити *или* о ширем *или* о систематском нападу. Приликом израде Статута МКС и предлога у вези са формулисањем злочина против човечности, поента је била да се искључе појединачне, изоловане и насумичне радње, као и «обична» кривична дела према националном праву, из сфере коју обухватају злочини против човечности, тако да њихови извршиоци не могу ни бити кривично гођени за злочине против човечности.⁹

Међутим, управо поводом овог кључног елемента злочина против човечности су се јавили проблеми у пракси. Приликом суђења за учињене злочине против човечности требало је у сваком конкретном случају утврдити да ли је напад шири или систематски. Међународни кривични судови су се нашли позванима да дају своје тумачење и одреде појмове ширег и систематског напада. Иако у статутима Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију¹⁰ (у даљем тексту: МКТЈ) и Међународног кривичног трибунала за Руанду¹¹ (у даљем тексту: МКТР) постојање ширег или систематског напада није било прописано као елемент злочина против човечности, судска пракса ових трибунала је јасно заузела став да нека радња мора да буде део ширег или систематског напада усмереног против цивилног

6 M. Boot, R. Dixon, K. C. Hall, „Article 7 - Crimes against humanity“, *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court* (ed. O. Triffterer), Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1999, 127.

7 M. Шкулић (2020), *op. cit.*, 253.

8 V. Degan, B. Pavišić, *Međunarodno kazneno pravo*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2005, 235.

9 M. Boot, R. Dixon, K. C. Hall, *op. cit.*, 123; E. Podgor, R. Clark, *Understanding International Criminal Law*, LexisNexis, 2008, 173.

10 United Nations, Security Council, *Resolution no. 827*, from 25 May 1993, http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf, 15. март 2024.

11 United Nations, Security Council, *Resolution no. 955*, from 8 November 1994, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/140/97/PDF/N9514097.pdf?OpenElement>, 15. март 2024.

становништва да би се сматрала злочином против човечности.¹² Управо је околност постојања ширег или систематског напада, поред чињенице да се злочин против човечности може извршити и у миру, та која разликује злочин против човечности од ратних злочина.¹³

Злочин против човечности се може извршити само са умишљајем као обликом кривице (*mens rea*), уз постојање свести да се радња извршења предузима у оквиру ширег или систематског напада усмереног према цивилном становништву. У чл. 7. Статута МКС је прописано да мора да постоји знање (енг. *knowledge*), односно свест да напад постоји. У Елементима кривичних дела се прецизира да знање (свест) не треба схватити као знање учиниоца о свим карактеристикама напада или прецизним детаљима плана или политике државе или организације. У случају новонасталог ширег или систематског напада, умишљај учиниоца мора да буде усмерен на настављање таквог напада.¹⁴

- 12 Види, на пример: ICTY, Prosecutor v. Dragan Nikolić, IT-94-2-R61, *Review of the Indictment pursuant to Rule 61 of the Rules of procedure and evidence*, 20 October 1995, стр. 14, пар. 26. У предмету Блашкић пред МКТЈ Претресно веће је навело да се систематски карактер напада односи на четири елемента: 1. постојање политичког циља, односно плана у складу са којим се изводи напад, или идеологије у ширем смислу те речи, који иде за тим да се уништи, прогони или ослаби нека заједница; 2. извршење кривичног дела широких размера против неке групе цивила или понављано и стално чињење међусобно повезаних нечовечних дела; 3. припрема и коришћење знатних јавних или приватних ресурса, било војних или других; 4. умешаност високих политичких и/или војних власти у дефинисање и формулисање осмишљеног плана. МКТЈ, *Tužilaц protiv Tihomira Blaškića*, IT-95-14-T, *Presuda Pretresnog veća*, 3. mart 2000. godine, стр. 70-71, пар. 203. Претресно веће је даље објаснило да се распрострањеност (ширина) напада односи на широку размеру извршених дела и на број жртава, као и да један злочин може бити распрострањен или широких размера због “кумулативног ефекта читавог низа нечовечних дела или због јединственог ефекта једног јединог дела широких размера”. МКТЈ, *Tužilaц protiv Tihomira Blaškića*, IT-95-14-T, *Presuda Pretresnog veća*, 3. mart 2000. godine, стр. 73, пар. 206. Дакле, појам ширег напада треба схватити као бројчану величину, односно као стално, бројно извршење кривичних дела против великог броја жртава и на једном ширем подручју, док појам систематизованог напада треба схватити као напад који је планиран, организован и извршен складно, који подразумева вођство које је обезбеђено непосредним извршиоцима дела. Више о томе: Б. Ристивојевић, *Међународна кривична дела*, део I, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2011, 70. Немогуће је унапред одредити која фактичка ситуација ће задовољити критеријум ширег или систематског напада, већ о томе треба одлучивати од случаја до случаја. М. Voot, R. Dixon, K. C. Hall, *op. cit.*, 126.
- 13 Б. Бановић, С. Бејатовић, В. Турањанин, *Међународно кривично њраво*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2020, 175; Г. Ђорђевић, *Оговорност за међународна кривична дела*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014, 138.
- 14 Потреба постојања свести о нападу је потврђена и у пракси међународних кривичних судова. У предмету Блашкић пред МКТЈ, Претресно веће је, позивајући се на ставове већа из других предмета пред МКТЈ, али и других међународних кривичних судова, објаснило да свест о нападу треба да обухвати две околности:

3. ДРУГА НЕХУМАНА ДЕЛА КАО РАДЊА ЗЛОЧИНА ПРОТИВ ЧОВЕЧНОСТИ

Сматра се да је фраза «друга нехумана дела» први пут употребљена у Лондонском споразуму којим се оснива Међународни војни трибунал у Нирнбергу (чл. 6. ц)) и Закону број 10 Контролног савета (чл. 2. ст. 1. ц)).¹⁵ У Статуту Међународног војног трибунала у Нирнбергу се као злочини против човечности наводе «убиство, истребљење, поробљавање, протеривање или друга нехумана дела» (чл. 6. ст. 2. ц)). Ова фраза је затим преузета и у статуте *ad hoc* трибунала за бившу Југославију и Руанду, где се као радње злочина против човечности наводе «убиство, истребљење, поробљавање, протеривање, затварање, мучење, силовање, прогон на политичкој, расној и верској основи и друга нехумана дела» (чл. 5. Статута МКТЈ и чл. 3. Статута МКТР). Усвајајући Нацрт Законика о кривичним делима против мира и безбедности човечанства 1996. године,¹⁶ Комисија за међународно право је такође преузела ову фразу. Наиме, Комисија за међународно право у овом Нацрту шири листу радњи злочина против човечности у односу на статуте *ad hoc* трибунала, али и задржава фразу «друга нехумана дела», одређујући је као «друга нехумана дела која озбиљно нарушавају физички или психички интегритет, здравље или људско достојанство, као што су сакаћење и тешке телесне повреде» (чл. 18. ст. 1. к)). Упоредујући наведене одредбе може се уочити тренд ширења броја радњи које представљају злочине против човечности, али и поред тога задржавање фразе «друга нехумана дела». Ипак, за разлику од статута *ad hoc* трибунала, у Нацрту Законика о кривичним делима против мира и безбедности човечанства се фраза «друга нехумана дела» донекле прецизира, у том смислу што се одређује у чему се мора састојати последица тих дела, па то морају бити дела која озбиљно нарушавају физички или психички интегритет, здравље или људско достојанство.

прво, свест о нападу и његовој распрострањености, односно систематизованости, и, друго, свест о томе да се криминална активност учиниоца уклапа у контекст таквог напада, односно да постоји веза између радње коју он предузима и напада. МКТЈ, *Tužilac protiv Tihomira Blaškića*, IT-95-14-T, *Presuda Pretresnog veća*, 3. mart 2000. godine, стр. 86-87, пар. 247-250. Ипак, не захтева се да су учиниоцу биле познате појединости напада нити да је он одобравао контекст у коме је до напада дошло. Довољно је да је учинилац разумео општи контекст у којем су се његови поступци одвијали. МКТЈ, *Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i ostalih*, IT-96-23 & IT-96-23/1-A, *Presuda Apelacionog veća*, 12. jun 2002. godine, пар. 102.

15 B. Van Schaack, R. Slye, *International Criminal Law and Its Enforcement*, Foundation Press, New York, 2007, 372.

16 Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, Text adopted by the International Law Commission at its forty-eighth session, in 1996, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf, 20. mart 2024.

Дакле, у обзир могу доћи све радње које су подобне да проузрокују последицу која се огледа у озбиљном нарушавању физичког или психичког интегритета, здравља или људског достојанства. Такође, дата су два примера оваквих радњи: сакаћење и тешке телесне повреде.

Пракса проширивања радњи злочина против човечности и задржавања фразе «друга нехумана дела» се наставља и приликом израде Статута МКС. Наиме, последња наведена радња извршења злочина против човечности у Статуту МКС је одређена као «*друџа нехумана дела сличној карактеру којима се намерно проузрокују тешке патње или тешка повреда по тело или по ментално или физичко здравље*» (чл. 7. ст. 1. к)). Даље прецизирање других нехуманих дела је извршено у Елементима кривичних дела,¹⁷ где се ближе одређује које елементе треба да испуни нека радња да би се сматрала другим нехуманим делом као злочиним против човечности. У питању су следећи елементи: 1. учинилац је нехуманим делом нанео велику патњу или тешку повреду по тело, ментално или физичко здравље; 2. такво дело је било сличног карактера као било које друго дело из члана 7. став 1. Статута; 3. учинилац је био свестан чињеничних околности које су утврдиле карактер дела; 4. понашање је учињено као део распрострањеног или систематског напада усмереног против цивилног становништва; 5. учинилац је знао или је намеравао да је то понашање било део распрострањеног или систематског напада усмереног против цивилног становништва. Појашњено је да се карактер дела односи на природу и тежину делу.

Прописивањем и одређивањем других нехуманих дела на овакав начин, творци Римског статута не само да су прецизирали ову радњу злочина против човечности, него су поприлично и ограничили њен домет на тај начин што су прописали каквог карактера једна радња мора да буде и које последице мора да изазове да би се сматрала другим нехуманим делом. Наиме, у Статуту МКС се захтева да друга нехумана дела испуне *два важна кријтеријума* – да по карактеру буду слична осталим радњама злочина против човечности и да могу да доведу до одређене последице.

Када је реч о *њрвом кријтеријуму* – *карактеру друјих нехуманих дела*, захтева се да то буду радње које су по свом карактеру сличне претходно набројаним радњама злочина против човечности. Као што је у Елементима кривичних дела појашњено, мисли се на сличност по тежини и природи. Основно питање које се овде поставља јесте како одредити да ли је нека радња по карактеру, односно по природи и тежини, слична другим радњама злочина против човечности. У проналажењу одговора на ово питање могу се уочити четири правца размишљања. *Према њрвом схвајању*,¹⁸ у обзир

17 International Criminal Court, Elements of Crimes, reproduced from the Official Records of the Assembly of State Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court, First session, New York, 3-10 September 2002.

18 Т. Jyrkkio, *op. cit.*, 13; Z. Stojanović, *Међународно кривично право*, Правна knjiga, Beograd, 2012, 110.

долази примена правила тумачења *eiusdem generis*¹⁹, које се односи на ситуације «када листу специфичних ставки прати општи термин, онда се тај општи термин тумачи као ограничен на исту врсту или природу као и специфичне ставке».²⁰ Управо позивањем на правило *eiusdem generis* је Веће у *Њредмеју Тагић* пред МКТЈ заузело став да радње предузете на лешевима не могу да се сматрају другим нехуманим делима, јер нису исте врсте као претходно наведене радње злочина против човечности које се све могу предузети само према живим људима.²¹

Према *грујом схвајању*, примена правила тумачења *eiusdem generis* није од велике помоћи приликом процене да ли је неко дело по природи и тежини слично другим наведеним делима, већ прецизније одреднице за одређивање других нехуманих дела треба тражити у међународним стандардима људских права, као што су Универзална декларација о људским правима из 1948. године и два пакта о људским правима из 1966. године. Наиме, анализом ових аката се може одредити група основних људских права, па следствено и да ли се њихово кршење може сматрати злочином против човечности.²²

Према *шрећем схвајању*, *схвајању ѡраксе*, како би одредио да ли се нека радња може сматрати сличном по карактеру набројаним радњама злочина против човечности, суд мора да узме у обзир све околности конкретног случаја, као што су природа чињења или нечињења, контекст у коме се радња предузима, личне прилике жртве као што су узраст, пол и здравствено стање, као и физички, психички и морални утицај који радња има на жртву.²³

Конечно, *шрећем схвајању*, прописивање да друга нехумана дела по карактеру морају да буду слична другим, претходно набројаним радњама злочина против човечности представља креативну аналогију.²⁴ Утврђивање у конкретном случају да неко понашање представља радњу по карактеру сличну другим радњама злочина против човечности би представљало одређивање бића кривичног дела по сличности. Самим упућивањем

19 *Eiusdem generis* представља “латински назив за принцип “исте врсте” који подразумева проширење значења опште речи којој претходе набрајања на ствари исте врсте као набрајане”. Т. Jyrkkio, *op. cit.*, 12.

20 Више о тумачењу *eiusdem generis* види: Law Tutor, *Eiusdem generis*, <https://lawtutor.co.uk/eiusdem-generis>, 2. април 2024.

21 ICTY, *The Prosecutor vs. Duško Tadić*, IT-94-1-T, *Opinion and Judgment*, 7 May 1997, 279–280, пар. 748.

22 А. Kaseze, *Међународно кривично право*, Београдски центар за људска права, Београд, 2005, 93, фуснота 97.

23 ICTY, *The Prosecutor v. Vasiljević*, IT-98-32-A, *Appeals Judgment*, 25 February 2004, пар. 165; ICC, *The Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui*, ICC-01/04-01/07, *Decision on the confirmation of charges*, 30 September 2008, стр. 150, пар. 449.

24 М. Škulić, „Значај начела законитости у међународном кривичном праву“, *Ratni zločini i drugi osnovni instituti међународног кривичног права* (ур. М. Škulić), Удружење јавних туžilца и заменика јавних туžilца Србије, Београд, 2011, 132–133; Б. Ристивојевић, *op. cit.*, 154–155.

твораца Статута да друга нехумана дела морају да буду по карактеру слична претходно таксативно наведеним радњама злочина против човечности, они уствари, са циљем да обухвате све могуће облике кажњивог понашања, уводе примену креативне аналогије, што је у супротности са сегментом *lex stricta* начела законитости, које је прописано самим Статутом, у чијем чл. 22. ст. 2. се изричито забрањује примена аналогије. На сличан начин су творци поступили приликом одређивања апартхејда и сексуалног насиља, као радњи злочина против човечности, где такође упућују на примену аналогије.²⁵

Када је реч о *друџом крићеријуму* којим се ограничава домет других нехуманих дела – *йоследици* ових дела, прописано је да у обзир долазе само оне радње које су подобне да проузрокују тешке патње, или тешке повреде здравља или физичког или психичког интегритета. Оваквим одређивањем последице се уствари настоји да се подигне ниво «нехуманости» радње извршења,²⁶ односно њене тежине.²⁷ Дакле, последица се огледа у патњи, телесној повреди, психичкој повреди или повреди здравља, под условом да су патња, односно повреда тешке. Патња пасивног субјекта обухвата и телесне и психичке повреде, јер и једне и друге могу да изазову патњу. Свакако, последицу која се огледа у психичким патњама или повреди психичког интегритета је много теже утврдити, јер је реч о субјективном доживљају пасивног субјекта, који се разликује од особе до особе,²⁸ док је повреду телесног интегритета и здравља, поготово када су тешке, доста лакше утврдити.

Сада се поставља питање које су то радње које су по својој природи такве да могу да проузрокују овакву последицу. По природи ствари, у обзир би дошло мучење, затим наношења тешке телесне повреде и неке радње које представљају повреду психичког интегритета.

Мучење је већ прописано као посебна радња злочина против човечности. Према чл. 7. ст. 2. е) Римског статута, „мучење јесте умишљајно наношење тешких болова или патњи, било душевних било телесних, особи која се налази у притвору, или у власти оптуженог; изузетно, мучење не обухвата патње или болове који настају, неодвојиви су, или су последица правних санкција.“ Радња извршења мучења се састоји у наношењу тешких телесних или душевних болова и патњи, што пре свега подразумева наношење телесних повреда пасивном субјекту. Међутим, у обзир долазе и радње

25 Више о томе: М. Шкулић (2011), *op. cit.*, 132–133.

26 К. Китичаисареј, *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2001, 127.

27 У литератури се сматра да су творци Статута управо оваквим „условљавањем“ да радње морају да проузрокују тешке патње, или тешке повреде здравља или физичког или психичког интегритета, умањили значај који би имала аналогија као средство стварања права у примени ове норме. Ристивојевић Б., *op. cit.*, 155. Штавише, сматра се да је искључиви циљ одређивање последице на овакав начин, дефинисање других нехуманих дела у складу са начелом законитости. М. Boot, R. Dixon, К. С. Hall, *op. cit.*, 157.

28 Б. Ристивојевић, *op. cit.*, 156.

повреде духовног интегритета, пре свега људског достојанства, услед чега су пасивном субјекту нанети болови или патња. Битан услов и код радње која представља повреду телесног интегритета и код радње која представља повреду духовног интегритета, је да је подобна да изазове *тешке* болове и патње.²⁹ Има основа да се сматра да у обзир долазе само они болови и патње који су *најтежи*, имајући у виду чињеницу да МКС има надлежност искључиво над најтежим злочинима (чл. 5. ст. 1. Статута). Уколико би се ове одредбе довеле у везу са домаћим кривичним законодавством, када је реч о телесним повредама, у обзир би дошле само оне телесне повреде које се сматрају нарочито тешким:³⁰ довођење живота у опасност, уништење или трајно и у знатној мери учињено ослабљење важног дела тела или важног органа повређеног, трајно и тешко нарушавање здравља повређеног.³¹

Полазећи од овако прописаног кривичног дела мучења, оно у односу на радњу других нехуманих дела има једно додатно обележје, у том смислу што се захтева да је пасивни субјект у притвору или у власти оптуженог. У том смислу, у друга нехумана дела би се сврстале све оне радње које доводе до тешке повреде телесног или психичког интегритета, а које нису извршене над лицем које је у притвору или у власти оптуженог, па самим тим не представљају мучење.³²

Дакле, као радње извршења других нехуманих дела би се могло сматрати у првом реду наношење тешке телесне повреде (када нису испуњени услови да се сматра мучењем), али и свака друга радња која је подобна да изазове тешке патње, или тешку повреду телесног или психичког интегритета или здравља пасивног субјекта. Додатни услов који мора бити испуњен је да су такве радње по свом карактеру, односно по својој природи и тежини, сличне осталим радњама извршења злочина против човечности.

4. ДРУГА НЕХУМАНА ДЕЛА У ПРАКСИ МЕЂУНАРОДНИХ КРИВИЧНИХ СУДОВА

Већа која су поступала пред међународним кривичним судовима су у више наврата наводила да фраза «друга нехумана дела» представља *резидуалну клаузулу*, односно клаузулу која треба да обухвати *све оно што је преостало*, тј. све радње које нису изричито прописане, али су по карактеру сличне прописаним радњама.

29 *Ibid.*, 96.

30 *Ibid.*, 97.

31 З. Стојановић, *Кривично право, посебни део*, Правни факултет Нови Сад, Нови Сад, 2022, 37–39.

32 М. Шкулић, „Злочини против човечности, основни кривичноправни и доказни аспекти“, *Сузбијање криминалиитета – деценија после смрти професора Водинелића* (ур. Б. Симоновић), Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Полицијска академија Београд, Виша школа унутрашњих послова Земун, Крагујевац, 2004, 446.

У *њредмећу Блајојевић* пред МКТЈ, Судаће веће је, претходно конста-тујући да фраза друга нехумана дела не крши начело законитости, јер пред-ставља део међународног обичајног права, али и злочин по основу међу-народног кривичног права за који су већ донете осуђујуће пресуде од стране међународних кривичних судова, заузело став да радња присилног пре-мештања цивилног становништва представља друго нехумано дело као злочин против човечности, уколико није постојао ниједан законски изузетак који оправдава премештање.³³ Радња принудног премештања стано-вништва је квалификована као друго нехумано дело и у *њредмећу Сџакић* пред МКТЈ.³⁴ У *њредмећу Крстић* се појашњава да је радња принудног премештања трауматично искуство које подразумева напуштање властитог дома, губитак имовине и принудно пресељење на другу локацију, и квали-фикује се као друго нехумано дело.³⁵

У пракси МКТЈ је и радња принуђавања ратних заробљеника на рад који подразумева обављање таквих послова који могу да доведу до повреда, чак и смрти, и који самим тим представља узрок тешке душевне и физичке патње, односно повреде заробљеника, квалификована као друго нехумано дело.³⁶ Стрељање цивила се, према схватању Судаћег већа у *њредмећу Васиљевић*, у односу на убијене цивиле квалификује као убиство, а у односу на преживеле као друго нехумано дело, јер покушај убиства представља тежак напад на људско достојанство преживелих, као и nanoшење неизмерне душевне патње.³⁷ Тешко премлаћивање цивила, учињено како би се, из

33 МКТЈ, *Tužilač protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića*, IT-02-60-T, *Presuda*, 17. januar 2005, 231–232.

34 МКТЈ, *Tužilač protiv Milomira Stakića*, IT-97-24, *Presuda Žalbenog veća*, 22. mart 2006, стр. 103, пар. 317.

35 МКТЈ, *Tužilač protiv Radislava Krstića*, IT-98-33, *Prvostepena presuda*, 02. avgust 2001, стр. 216–219, пар. 523. и 532.

36 МКТЈ, *Tužilač protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića*, IT-98-34-T, *Prvostepena presuda*, 31. mart 2003, стр. 106., пар. 269–270.

37 МКТЈ, *Tužilač protiv Mitra Vasiljevića*, IT-98-32, *Prvostepena presuda*, 29. novembar 2002, стр. 89, пар. 239. Логично, оваква једна одлука којом се покушај убиства квалификује као засебно кривично дело – друго нехумано дело је критикована и у литератури и у пракси МКС. Наиме, у литератури се упућује на чињеницу да је покушај општи институт кривичног права и да би овакве ситуације требало кривично гонити као покушај убиства. Ипак, објашњава се да у Статуту МКТЈ покушај није био прописан као засебан институт, па се Веће у наведеном предмету једноставно “довило” како би окривљене осудило и за покушај убиства. Т. Jurkkio, *op. cit.*, 16. Статут МКС предвиђа покушај као општи кривичноправни институт, па је следствено и заузело другачији став у сличној ситуацији. Наиме, у *њредмећу Каиџанџа*, окривљенима је стављено на терет да су пуцњавом и ударцима мачетама жртвама нанели тешке телесне повреде опасне по живот, чиме су учинили друго нехумано дело као злочин против човечности. Претпретресно веће није прихватило овакву квалификацију Тужилаштва, сматрајући да су окривљени пуцњавом и ударцима мачетама имали намеру да жртве убију, а не да их тешко телесно повредe. Окривљени су започели извршење радње убиства цивила, али

дискриминаторних разлога, нанела тешка повреда физичког интегритета и људског достојанства жртве, такође представља друго нехумано дело према пракси МКТЈ.³⁸ У *йредмеју Квочка*, Судаће веће прво набраја радње које су у пракси МКТЈ претходно биле квалификоване као друга нехумана дела, и то сакаћење и друге врсте тешких телесних повреда, премлаћивање и друга насилна дела, тешке телесне и душевне повреде, нечовечно и понижавајуће поступање, присилна проституција и присилни нестанак особа, а затим закључује да тешке телесне и душевне повреде нанете затвореницима у логору, кроз батинање, мучење, сексуално злостављање, понижавање, малтретирање, психичко злостављање и затварање у нечовечним условима, такође представљају друга нехумана дела као злочин против човечности.³⁹

У *йредмеју Акајесу* пред МКТР окривљени је оглашен кривим и за друга нехумана дела као злочин против човечности, а која су остварена кроз неколико радњи окривљеног: прунућавање жене да се свуче и седи гола у блату; присилно свлачење и јавно марширање жена тако голих; присилно свлачење жена и присиљавање да голе раде вежбе у јавности.⁴⁰ У *йредмеју Нијийејека*, као друга нехумана дела су квалификоване радње предузете над лешом, и то у виду обезглављивања и пробадања лобање шиљком кроз уши, кастрирања и качења гениталија на шиљак у јавности, као и у виду пробадања леша жене шиљком кроз гениталије. Овакве радње предузете према лешевима су проузроковале тешке менталне патње цивилног становништва и представљају тежак напад на људско достојанство.⁴¹

Специјални суд за Сијера Леоне (у даљем тексту: СССЛ) се у својој пракси сусрео са питањем да ли принудни брак представља друго нехумано дело као радњу злочина против човечности, будући да је у *АФРЦ йредмеју Тужилаштво*, у оквиру тачака оптужнице које се односе на сексуално насиље, принудни брак подвело управо под друга нехумана дела као радњу злочина против човечности. Веће у овом предмету је прво морало да утврди значење других нехуманих дела. Претресено веће објашњава друга нехумана дела као „резидуалну клаузулу“ која треба да обухвати врло различите радње које нису обухваћене осталим радњама злочина против човечности набројаним у чл. 2 Статута СССЛ. Ипак, ово Веће сматра да ту не треба сврстати радње

исту нису довршили због околности које нису зависиле од њихове намере. Самим тим окривљенима на терет треба ставити покушај убиства као злочин против човечности, а не друго нехумано дело. ICC, *The Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjulo Chui*, ICC-01/04-01/07, *Decision on the confirmation of charges*, 30 September 2008, стр. 152–155., пар. 456–465.

38 МКТЈ, *Tužilac protiv Duška Tadića*, IT-94-1-T, *Prvostepena presuda*, 07. maj 1997, стр. 286, пар. 737.

39 МКТЈ, *Tužilac protiv Kvočka i ostalih*, IT-98-30/1, *Prvostepena presuda*, 02. novembar 2001., стр. 57, пар. 208-209.

40 ICTR, *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, ICTR-96-4-T, *Judgment*, 2 September 1998, пар. 697.

41 ICTR, *The Prosecutor v. Eliezer Niyitegeka*, ICTR-96-14-T, *Judgement and sentence*, 16 May 2003, стр. 104–105, пар. 462–467.

сексуалног насиља, јер су оне већ прецизно прописане у чл. 2. г) Статута као силовање, сексуално ропство, присилна проституција, присилна трудноћа и било који други облик сексуалног насиља, већ у друга нехумана дела искључиво могу улазити радње несексуалног насиља.⁴² У другостепеном поступку је Жалбено веће, претходно анализирајући праксу међународних кривичних судова, указало на широк дијапазон радњи које су биле одређене као друга нехумана дела, као на пример: принудно премештање, сексуално и физичко насиље извршено на лешевима, друге тешке физичке и менталне повреде, принудно свлачење жена и принуђивање да тако јавно марширају, принуђивање жена да голе раде важбе, принудни нестанак, пребијање, тортура, сексуално насиље, понижавање, малтретирање, психолошко злостављање, затварање у нехуманим условима. Самим тим, ово Веће је закључило да није исправно мишљење Претресног већа да само радње несексуалне природе могу представљати друго нехумано дело, као и да се одлука о томе да ли се неко понашање може квалификовати као друго нехумано дело доноси од случаја до случаја, на основу оцене природе понашања, контекста у коме је предузето, личних прилика жртве, као што су узраст, пол, здравствено стање и утицај таквог понашања на физичко и ментално стање и морал жртве.⁴³

Жалбено веће у *АФРЦ љредмеиу* је затим заузело став да се принудни брак може сматрати другим нехуманим делом као радњом злочина против човечности, наводећи да жртве принудног брака трпе тешке патње и тешко физичко и психичко повређивање, као последице других нехуманих дела, и то физичко повређивање, у виду телесног кажњавања, лишења слободе, сексуалног насиља, принудног рада, а психичко повређивање кроз принуђивање да посматрају убијање или сакаћење блиских чланова породице, етикетирање јер су постале „супруге“ побуњеника услед чега су изопштене из својих заједница. Поред остварености последице, требало је утврдити да ли је принудни брак по карактеру сличан другим радњама злочина против човечности. Жалбено веће је узело у обзир природу понашања учиниоца, посебно атмосферу насиља у којој су жене и девојчице отимане, као и њихову рањивост, као и последице понашања учиниоца по физичко и психичко здравље и морално стање жртве, и закључило да је принудни брак дело сличног карактера као и неколико других радњи злочина против човечности, као што су поробљавање, притварање, мучење, силовање, сексуално ропство и сексуално насиље.⁴⁴ Овакви ставови су касније потврђени и у *РУФ љредмеиу* пред СССЛ.⁴⁵

42 SCSL, The Prosecutor against Alex Tamba Brima, Brima Bazy Kamara, Santigie Borbor Kanu, SCSL-04-16-T, *Judgment*, 20 June 2007, 215.

43 SCSL, The Prosecutor against Alex Tamba Brima, Brima Bazy Kamara, Santigie Borbor Kanu, SCSL-04-16-T, *Appeal Judgment*, 22 February 2008, 59–60.

44 SCSL, The Prosecutor against Alex Tamba Brima, Brima Bazy Kamara, Santigie Borbor Kanu, SCSL-04-16-T, *Appeal Judgment*, 22 February 2008, 65–66.

45 SCSL, The Prosecutor against Issa Hassan Sesey, Morris Kallon Augustine Gbao, SCSL-04-15-A, *Appeal Judgment*, 26 October 2009, 262.

У *йредмејџу* 002/02 пред Ванредним већима у Камбоџи, Претресно веће квалификује принудни брак као друго нехумано дело у оквиру злочина против човечности, наводећи да друга нехумана дела представљају резидуалну категорију којом се инкриминишу понашања која испуњавају све критеријуме злочина против човечности, али не одговарају ниједној прописаној радњи у оквиру злочина против човечности.⁴⁶ Исти став је заузет и у *йредмејџу* *Онџвен* пред МКС, где је Суд нашао, позивајући се на праксу СССЛ да је окривљени учинио друго нехумано дело кроз радњу принудног брака.⁴⁷

Судеће веће у *йредмејџу* *Онџвен* заузима и један нови став према коме друга нехумана дела не морају постојати само када предузета радња не потпада ни под једну другу радњу злочина против човечности, већ и у случају када целокупни обим кажњивог понашања није у потпуности обухваћен ниједном другом прописаном радњом злочина против човечности. Као пример радње која делом обухвата неку од прописаних радњи злочина против човечности, али делом има и своја сопствена обележја која је разликују од других прописаних радњи, Веће наводи принудни брак.⁴⁸

Поред принудног брака као другог нехуманог дела, у пракси МКС су и неке друге радње биле квалификоване као друго нехумано дело. У *йредмејџу* *Мухаура* и *груји* у Одлуци о потврђивању оптужнице Претпретресно веће је јасно направило разлику између радњи које проузрокују физичке повреде и патње и радњи које проузрокују психичке повреде и патње, квалификујући и једне и друге као друга нехумана дела. Тако, ово Веће сматра да присилно обрезивање, сакаћење и друге тешке повреде тела доводе до тешких телесних повреда као других нехуманих дела. Убијањем и сакаћењем жртава испред чланова њихових породица се присутним члановима породица наносе тешке психичке повреде и патње, па ове радње такође треба сматрати другим нехуманим делима. Ипак, радња уништавања имовине се, према ставу овог Већа, не би могла квалификовати као друго нехумано дело, јер није доказано да је код жртава проузроковала тешке психичке повреде.⁴⁹

46 Extraordinary Chambers for Cambodia, Case 002/02, *Judgment*, 16 November 2018, 380.

47 ICC, The Prosecutor v. Dominic Ongwen, ICC-01/04-01/15, *Decision on the confirmation of charges against Dominic Ongwen*, 23 March 2016, стр. 39-43.

48 ICC, The Prosecutor v. Dominic Ongwen, ICC-01/04-01/15, *Trial Judgment*, 4 February 2021, 959-962.

49 ICC, The Prosecutor v. Muthaura et al., ICC-01/09-02/11, *Decision on the Confirmation of Charges Pursuant to Article 61(7)(a) and (b) of the Rome Statute*, 23 January 2012, стр. 95-98, пар. 267-280. У овом предмету је оптужба повучена због недостатка доказа, па остаје отворено питање да ли би судеће веће потврдило став Претпретресног већа у погледу квалификације наведених радњи као других нехуманих дела. Посебно је интересантно питање да ли уништавање имовине може да се сматра другим нехуманим делом, имајући у виду да су приликом суђења Садаму Хусеину пред Високим трибуналом Ирака за кривична дела учињена током напада на град Ад Дуџаил, радње уништавања градске инфраструктуре, воћњака и урминих палми биле квалификоване као друга нехумана дела. При томе, широко распрострањено уништавање имовине није довођено у везу са тешким последицама по

5. ЗАКЉУЧАК

Фразу „друга нехумана дела“ треба схватити као резидуалну категорију која у међународном кривичном праву „истрајава“ кроз дуги историјски период и служи да обухвати све оно што преостаје, односно све оне радње које нису изричито прописане као радње злочина против човечности, али су по карактеру сличне прописаним радњама. Задржавање ове фразе има своје позитивне и негативне аспекте. Када је реч о *њозишњивним асијекшњима*, треба поћи од чињенице да ова фраза егзистира у актима међународног кривичног права кроз један дуги историјски период, што значи да постоји довољно чврст разлог зашто се она задржава и поред своје неодређености. Разлог произлази управо из раније наведене констатације да се временом у статутима међународних кривичних судова проширивао круг радњи које представљају злочине против човечности. Наиме, то указује на чињеницу да су се у пракси стално јављале неке нове радње које су по карактеру биле такве да су се могле подвести под злочине против човечности. Самим тим, свима који су учествовали у изради статута међународних кривичних судова је било јасно да ће се такве радње и убудуће појављивати у пракси и да је потребно задржати једну генералну клаузулу под коју би се оне могле подвести. Циљ је јасан – да нико ко је учинио радњу која је по свом карактеру слична радњама злочина против човечности не остане некажњен. Овакав став је потврђен и од стране Међународног комитета Црвеног крста у Коментару IV Женевске конвенције, где се појашњава шта све може да представља повреду «хуманог поступања», па се између осталог, наводи да је опасно и незахвално у тој сфери ићи превише у детаље, јер никада није могуће обухватити све оно што «будући мучитељи могу да замисле да би задовољили своје зверске инстинкте». Самим тим, што је листа злочина одређенија и свеобухватнија, то је и рестриктивнија.⁵⁰ Како се у реалности заиста могу појавити неке нове радње, једна оваква, отворена категорија се може сматрати практичном и корисном.⁵¹ Наиме, фраза „друга нехумана дела“ се намерно задржава као резидуална категорија и непожељно је њено прецизно одређење у виду таксативно набројаних радњи. На тај начин се међународно кривично правосуђе на неки начин и штити од будућих, новонасталих појавних облика деликтног понашања.

цивиле у виду гладовања итд., већ је акценат стављен на “злу намеру” окривљеног. У литератури се одређивање оваквих радњи као других нехуманих дела сматра неоправданим ширењем злочина против човечности јер овакве радње по својој тежини и карактеру не могу да се сматрају сличним убиству, поробљавању, силовању и другим радњама злочина против човечности. Т. Jyrkkio, *op. cit.*, 17.

50 J. Pictet (ed.), *Commentary on the IVth Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*, International Committee of the Red Cross, Geneva, 1958, 39.

51 Т. Шурлан, *Злочин њрошњив човечности у међународном кривичном ѡраву*, Службени гласник, Београд, 2011, 336.

Када је реч о *нејативним аспектима*, основно што се приговара оваквом решењу јесте да је у супротности за начелом законитости, и то са два његова аспекта – *lex certa* и *lex stricta*. Фраза „друга нехумана дела“ представља генералну клаузулу, па самим тим и извесно одступање од сегмента *lex certa* начела законитости које налаже да кривичноправне норме буду у што је могуће већој мери одређене, прецизне, јасне, и да треба избегавати примену неодређених норми, као што су генералне клаузуле.⁵² Прецизирањем да друга нехумана дела по свом карактеру морају да буду слична претходно наведеним радњама злочина против човечности се практично упућује на примену креативне аналогије, што је у супротности са сегментом *lex stricta* начела законитости. Ипак, прописивањем да нека радња мора да буде подобна да проузрокује тешке патње, или тешке повреде здравља или физичког или психичког интегритета је умањен значај креативне аналогије у примени ове норме.

Последица других нехуманих дела може да буде тројака: *йрво*, тешка патња или тешка повреда физичког интегритета, *груйо*, тешка патња или тешка повреда психичког интегритета, и *йређе*, тешка повреда здравља. У обзир долазе све радње које су подобне да проузрокују овакве последице, а то су пре свега наношење тешке телесне повреде, а затим и оне радње које могу проузроковати тешке психичке патње и повреде. Као примери ових радњи у пракси међународних кривичних судова се наводе присилно премештање становништва, принуђавање ратних заробљеника на рад који може да доведе до тешке физичке или душевне патње или до смрти, покушај убиства, тешко премлаћивање цивила из дискриминаторних разлога, присилна проституција, присилни нестанак особа; затим батинање, мучење, сексуално злостављање, понижавање, малтретирање, психичко злостављање, затварање у нехуманим условима лица у логорима; затим, принуђавање жена да наге седе у блату, или раде вежбе, или марширају; предузимање одређених радњи над лешевима; и принудни брак. Овде посебно треба имати у виду да су усвајањем Римског статута неке од ових радњи, које су претходно у пракси *ad hoc* трибунала одређене као друга нехумана дела, као на пример присилно премештање становништва, мучење итд., прописане као посебне радње злочина против човечности, па их више не треба разматрати у контексту других нехуманих дела. Оно што преостаје јесу, пре свега, радње којима се наносе тешке телесне повреде и тешке повреде људског достојанства. Остаје отворено питање да ли се радње предузете на лешевима могу сматрати другим нехуманим делом, имајући у виду да су поводом овог питања пред МКТЈ и МКТР заузети супротстављени ставови. Иако се остале прописане радње злочина против човечности предузимају према живим људима, па се заиста може довести у питање испуњеност критеријума сличности, има и аргумената да се радње предузете према лешевима могу сматрати другим нехуманим делом, поготово уколико се

52 Z. Stojanović, *Krivično pravo, opšti deo*, Dosije studio, Beograd, 2022, 22.

предузимају у присуству блиских лица, чиме им се могу нанети тешке психичке патње. Такође, остаје отворено питање да ли радње уништења имовине могу представљати друго нехумано дело, јер се и њиховим предузимањем могу нанети психичке патње. Овде ипак треба имати у виду да се ниједном прописаном радњом злочина против човечности не пружа заштита имовини, па би било тешко образложити оствареност критеријума сличности.

Сумирано, када у конкретном случају треба да утврде да ли нека радња представља друго нехумано дело или не, судови поступају у два корака. *Први корак* подразумева утврђивање да ли је радња проузроковала тешку патњу или тешку повреду физичког или психичког интегритета или тешку повреду здравља. Уколико је услов у погледу последице остварен, *други корак* представља утврђивање да ли је конкретна радња по карактеру слична другим радњама злочина против човечности. Треба истаћи, као пример добре праксе, навођење од стране Жалбеног већа у АФРЦ *Њредмеју* пред СССЛ које су то конкретне радње злочина против човечности којима је сличан принудни брак као друго нехумано дело. Дакле, сваки пут када суд заузме став да нека радња представља друго нехумано дело, пожељно је навести којим је то другим радњама злочина против човечности она слична.

ЛИТЕРАТУРА

- Бановић Б., Бејатовић С., Турањанин В., *Међународно кривично љраво*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2020.
- Boot M., Dixon R., Hall K. C., „Article 7 - Crimes against humanity“, *Commentary on the Rome Statute of the International Criminal Court* (ed. O. Triffterer), Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1999.
- Van Schaack B., Slye R., *International Criminal Law and Its Enforcement*, Foundation Press, New York, 2007.
- Geras, N, *Crimes Against Humanity: Birth of a concept*, Manchester University Press, Manchester/New York, 2011.
- Degan V., Pavišić B., *Међународно казнено право*, Правни факултет Свеучилишта у Ријеси, Ријека, 2005.
- Ђорђевић Г., *Одговорности за међународна кривична дела*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2014.
- Kaseze A., *Међународно кривично право*, Београдски центар за људска права, Београд, 2005.
- Kittichaisaree K., *International Criminal Law*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2001.
- Stojanović Z., *Кривично право, општи део*, Dosije studio, Београд, 2022.
- Стојановић З., *Кривично љраво, љосебни део*, Правни факултет Нови Сад, Нови Сад, 2022.
- Stojanović Z., *Међународно кривично право*, Правна knjiga, Београд, 2012.
- Jyrkkio T., „‘Other inhumane acts’ as crimes against humanity“, *Helsinki Law Review*, 2011.

- Pictet J. (ed.), *Commentary on the IVth Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*, International Committee of the Red Cross, Geneva, 1958.
- Podgor E., Clark R., *Understanding International Criminal Law*, LexisNexis, 2008.
- Ристивојевић Б., *Међународна кривична дела*, део I, Правни факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2011.
- Шкулић М., „Злочини против човечности, основни кривичноправни и доказни аспекти“, *Сузбијање криминалијетета – деценија после смрти професора Водинелића* (ур. Б. Симоновић), Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Полицијска академија Београд, Виша школа унутрашњих послова Земун, Крагујевац, 2004.
- Škulić M., „Značaj načela zakonitosti u međunarodnom krivičnom pravu“, *Ratni zločini i drugi osnovni instituti međunarodnog krivičnog prava* (ur. M. Škulić), Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 2011.
- Шкулић М., *Међународно кривично право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2020.
- Шурлан Т., *Злочин против човечности у међународном кривичном праву*, Службени гласник, Београд, 2011.

ДОКУМЕНТИ

- Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, Text adopted by the International Law Commission at its forty-eighth session, in 1996, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf
- International Criminal Court, Elements of Crimes, reproduced from the Official Records of the Assembly of State Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court, First session, New York, 3-10 September 2002.
- International Military Tribunal in Nuremberg, Charter of the International Military Tribunal, Part of the London Agreement of 8 August 1945, by the Government of the United States of America, the Provisional Government of the French Republic, the Government of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, and the Government of the Union of Soviet Socialist Republics (“the Signatories”).
- International Criminal Court, Rome Statute of the International Criminal Court, Rome, 17 July 1998, in force 1 July 2002, United Nations, *Treaty Series*, vol. 2187, no. 38544.
- United Nations, Security Council, *Resolution no. 827*, from 25 May 1993, http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_827_1993_en.pdf,
- United Nations, Security Council, *Resolution no. 955*, from 8 November 1994, <https://documents-dds.ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/140/97/PDF/N9514097.pdf?OpenElement>

СУДСКЕ ОДЛУКЕ

- Extraordinary Chambers for Cambodia, Case 002/02, *Judgment*, 16 November 2018.
- ICTR, The Prosecutor v. Eliezer Niyitegeka, ICTR-96-14-T, *Judgement and sentence*, 16 May 2003.
- ICTR, The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, ICTR-96-4-T, *Judgment*, 2 September 1998.
- ICTY, The Prosecutor v. Vasiljević, IT-98-32-A, *Appeals Judgment*, 25 February 2004.
- ICTY, The Prosecutor vs. Duško Tadić, IT-94-1-T, *Opinion and Judgment*, 7 May 1997.
- ICTY, Prosecutor v. Dragan Nikolić, IT-94-2-R61, *Review of the Indictment pursuant to Rule 61 of the Rules of procedure and evidence*, 20 October 1995.
- ICC, The Prosecutor v. Dominic Ongwen, ICC-01/04-01/15, *Decision on the confirmation of charges against Dominic Ongwen*, 23 March 2016.
- ICC, The Prosecutor v. Dominic Ongwen, ICC-01/04-01/15, *Trial Judgment*, 4 February 2021.
- ICC, The Prosecutor v. Germain Katanga and Mathieu Ngudjolo Chui, ICC-01/04-01/07, *Decision on the confirmation of charges*, 30 September 2008.
- ICC, The Prosecutor v. Muthaura et al., ICC-01/09-02/11, *Decision on the Confirmation of Charges Pursuant to Article 61(7)(a) and (b) of the Rome Statute*, 23 January 2012.
- MKTJ, Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića, IT-02-60-T, *Presuda*, 17. januar 2005.
- MKTJ, Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca i ostalih, IT-96-23 & IT-96-23/1-A, *Presuda Apelacionog veća*, 12. jun 2002. godine.
- MKTJ, Tužilac protiv Kvočka i ostalih, IT-98-30/1, *Prvostepena presuda*, 02. novembar 2001.
- MKTJ, Tužilac protiv Milomira Stakića, IT-97-24, *Presuda Žalbenog veća*, 22. mart 2006.
- MKTJ, Tužilac protiv Mitra Vasiljevića, IT-98-32, *Prvostepena presuda*, 29. novembar 2002.
- MKTJ, Tužilac protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića, IT-98-34-T, *Prvostepena presuda*, 31. mart 2003.
- MKTJ, Tužilac protiv Radislava Krstića, IT-98-33, *Prvostepena presuda*, 02. avgust 2001.
- MKTJ, Tužilac protiv Tihomira Blaškića, IT-95-14-T, *Presuda Pretresnog veća*, 3. mart 2000. godine.
- SCSL, The Prosecutor against Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara, Santigie Borbor Kanu, SCSL-04-16-T, *Appeal Judgment*, 22 February 2008.
- SCSL, The Prosecutor against Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara, Santigie Borbor Kanu, SCSL-04-16-T, *Judgment*, 20 June 2007.
- SCSL, The Prosecutor against Issa Hassan Sesey, Morris Kallon Augustine Gbao, SCSL-04-15-A, *Appeal Judgment*, 26 October 2009.

Višnja Randelović, PhD*

OTHER INHUMANE ACTS AS CRIMES AGAINST HUMANITY

Summary

The paper analyzes other inhuman acts as the only act of crime against humanity that is prescribed in a general way. After a historical review, the elements of other inhuman acts prescribed in the Statute of the permanent International Criminal Court and the Elements of Crimes are analyzed. The author explains the meaning of two key features of other inhuman acts - similarities in character with other acts of crimes against humanity and the consequences of these acts. The practice of international criminal courts in determining acts that meet the criteria to be considered other inhumane acts is also presented.

Keywords: crime against humanity, other inhuman acts, residual category, general clause.

---

* Assistant professor, Faculty of Law, University of Kragujevac, vmilekic@jura.kg.ac.rs